

GLAGOL FAIRE U UMETNUTIM REČENICAMA

Izvorni znanstveni članak

UDK 811.133.1'367.625:81'367.51

Primljen 1. 3. 2000.

Prihvaćen 9. 5. 2000.

U umetnutim rečenicama glagol *faire* dobiva novo, pomaknuto značenje, koje se obično parafrazira pomoću „izraziti govorom”. U ovome radu želimo utvrditi na čemu se temelji mogućnost javljanja tog značenjskog učinka te predložiti izmjenu njegove uobičajene interpretacije.

Ključne riječi: semantika, pomaci u značenju, umetnute rečenice, francuski glagol *faire*

U tradicionalnim francuskim gramatikama u jedinstvenu klasu svrstavaju se kako rečenice kojima se, prema uobičajenoj formulaciji, „označuje da se prenose nečije riječi” (*Tu es fatigué, dit-elle*), tako i one kojima govornik „rečenici pridodaje neki komentar” (*Tu es fatigué, je suppose*).¹ U novijoj gramatici se, pak, te dvije vrste rečenica razdvajaju. Ustanovljuje se klasa incidentnih rečenica (*phrases incidentes*, rečenice koje „upadaju” u sintaktički slijed temeljne rečenice načas ga prekidajući kako bi govornik izrazio neku svoju „osobnu intervenciju”), te se umetnute rečenice (*phrases incisives*), ograničene na one kojima se označuje prenošenje nečijih riječi, proglašavaju jednom njihovom osobitom podvrstom, temeljem kako značenjskih, tako i sintaktičkih mjerila (karakterizira ih postpozicija subjekta).²

Bilo kako bilo, glagol *faire* javlja se samo u umetnutim rečenicama u užem smislu, u onima kojima se označuje da se prenose nečije riječi, i u njima dobiva značenje koje se obično parafrazira pomoću „izraziti govorom”. Primjerice, *Tu es fatigué, fit-elle* znači „Umoran si, (iz)reče ona”. U ovome radu nastojat ćemo, prvo, utvrditi na kojim se značajkama glagola *faire* temelji mogućnost takva značenjskog učinka.

Na samome početku predočava se jednostavno rješenje. Naime, primijenimo li metodu postuliranja jedne apstraktne značenjske reprezentacije polazeći od koje se daju predvidjeti značenjski učinci proizvedeni uvođenjem jedne riječi u različite jezične kontekste,³ značenje na razini jezika glagola *faire* može se definirati kao „(iz)vršiti djelo na koje upućuju jezični elementi u funkciji dopune”, te kazati da u kontekstu „prenošenje nečijih riječi” prirodno proizvodi značenjski učinak „reći, izreći”: izvršiti djelo navođenja nečijih riječi možemo samo ako te riječi izrekemo.

¹ Usp., primjerice, M. Grevisse (1964, str.122)

² Usp., primjerice, P. Le Goffic (1993, str. 496–500).

³ Utemeljena u radovima G. Guillaumea, koji prvi u semantičku teoriju uvodi pojam „signifié de puissance”, to jest pojam apstraktne značenjske reprezentacije („značenja na razini jezika”) i korelativni pojam „effet de sens („značenjski učinak”), ta je metoda, zahvaljujući svojoj velikoj eksplanatornoj vrijednosti, široko prihvaćena i s velikim uspjehom primjenjivana u francuskoj semantici i pragmatiki te u radovima onih lingvista koji ne prihvaćaju ostale postavke Guillaumeove lingvističke teorije.

Ipak, predložena analiza, premda je nedvojbeno prvi korak u objašnjenju, nije dovoljna, na što upućuje činjenica da nijedan drugi francuski glagol sličnog temeljnog značenja nije podložan takvoj uporabi: primjerice, *accomplir* i *effectuer*, ili *exécuter* i *opérer*, s pomoću kojih se u rječnicima najčešće parafrazira značenje glagola *faire*, ne mogu figurirati u umetnutoj rečenici. Zato valja tragati u još nekom smjeru, naći onu dodatnu značajku ispitivanoga glagola koja mu tu osobitu uporabu osigurava i do kraja je objašnjava.

Poznato je da *faire*, za razliku od glagola sa sličnim temeljnim značenjem, ima osobitu funkciju u francuskom, funkciju „zamjenskoga glagola” (*verbe viciaire, verbe de remplacement, pro-verbe*).⁴ U tom svojstvu, preuzima značenje u rečenici prethodno izraženoga glagola: tako *Il répondit comme les autres avaient fait* znači „Il répondit comme les autres avaient répondu”, a *Tout le monde se leva, seul Max ne le fit pas* stoji umjesto „Tout le monde se leva, seul Max ne se leva pas”. Taj uobičajeni prikaz nužno je u jednoj stvari modificirati: *faire* ovdje očito zamjenjuje ne samo pojedinačni glagol nego cijelu glagolsku sintagmu, upravo onako kao što zamjenice zamjenjuju ne samo pojedinačnu imenicu nego cijelu imeničnu sintagmu. U protivnome, ne bi se moglo reći *Il répondit vite, comme les autres avaient fait* (gdje preuzima značenje sintagme *répondre vite*) ili *Il leva la tête comme les autres avaient fait* (gdje stoji umjesto sintagme *lever la tête*). Ta činjenica za nas ima bitno značenje jer pokazuje da *faire* može upućivati i na jedinice više od riječi, na sintagme. A ako je tako, ništa načelno ne priječi da upućuje i na jedinice više od sintagme. I, to se doista i dešava u umetnutoj rečenici, u kojoj upućuje na cjelinu rečenice pod navodom. Naime, iako tada ne preuzima značenje sadržaja rečenice (kao što u gore navedenim slučajevima preuzima značenje glagolskih sintagmi), bez te značajke koju ima da **upućuje na cjelinu rečenice pod navodom kao iskazanog sadržaja značenjski učinak „izraziti govorom”** ostao bi nejasan. Drugim riječima, zamjenska funkcija glagola *faire* ne može se zaobići u objašnjenju.

Nakon što smo precizirali čimbenike koji utemeljuju mogućnost pojavljivanja razmatranog značenjskog učinka (značenje na razini jezika i zamjenska funkcija), moramo još objasniti što je to što osigurava da u umetnutoj rečenici *faire* stoji umjesto i preuzima značenje jednog prethodno *de facto* ne izraženog nego samo pretpostavljenoga glagola (glagola *dire*, recimo, ili bilo kojega drugog glagola koji može figurirati u umetnutoj rečenici).

Smatramo da je čimbenik koji to osigurava **govornikovo jezično iskustvo o semantičkoj klasi glagola podložnih uporabi u umetnutoj rečenici**. Tvrdi se da u nju po definiciji ulaze deklarativni glagoli, oni koji osim objektnih rečenica mogu uvoditi i upravni govor. Recimo, glagoli *dire, demander, répondre, s'écrier* jesu deklarativni (*Elle dit qu'elle a confiance en moi, Elle dit: „J'ai confiance en lui”*), dok glagoli kakvi su *penser, nier, douter, espérer, décider*, koji mogu uvoditi objektnu rečenicu ali ne i upravni govor (*Il pense que j'ai confiance en lui, ali ne i *Il pense: „Elle a confiance en moi”*), te glagoli kakvi su *continuer, soupirer, prononcer*, koji mogu uvoditi upravni govor ali ne i objektnu rečenicu (*Elle continua: „J'ai confiance en toi”, no ne i *Elle continua qu'elle avait confiance en moi*) to nisu. Međutim, kako se u

⁴ Gramatičari izdvajaju dva osnovna slučaja te uporabe: u poredbenoj rečenici (*Il répondit comme les autres avaient fait*), te uz zamjenicu *le* kao objektnom dopunom reprezentantom u rečenici prethodno već izraženog glagola. Po nekim tumačenjima, u drugom slučaju *faire* se ne koristi zamjenski: „On ne doit pas confondre cet emploi avec un tour usité dans certains cas où *faire*, conservant la signification qui lui est propre (...) a pour complément le pronom *le*, qui représente une verbe précédent” (M. Grevisse, 1964:1093). Premda za našu dalju argumentaciju pitanje slučajeva koje obuhvaća zamjenska uporaba nije od značenja, kazat ćemo da ako tu jedinim substitutom već izraženoga glagola smatramo zamjenicu *le*, funkcija glagola *faire* u rečenici ostaje nejasna. On svakako nije redundantan pošto se ne može reći **Tout le monde se leva, seul Max ne le pas*. Dakle, *faire* osigurava dobru formiranost rečenice jer je bez njega neizvediva odgovarajuća interpretacija njezina značenja („Tout le monde se leva, seul Max n'exécuta pas cet acte”); njegova zamjenska funkcija osigurava da u drugi dio rečenice bude prenesena ideja izvršenja radnje izražene glagolom koji stoji u njezinu prvom dijelu (u protivnome se nameće neprihvatljiva interpretacija „Tout le monde se leva, seul Max l'acte de non-partir”).

umetnutoj rečenici koriste i glagoli koji sami po sebi nisu deklarativni (primjerice, *J'ai confiance en lui, continua-t-elle* i *Je dirai la vérité, décida-t-elle*), obično se sugerira da je ta klasa načelno otvorena.⁵

Smatramo da se može tvrditi kako se novi, nedeklarativni članovi u nju uvode na temelju govornikove procjene o tome je li im značenje spojivo s idejom „izraziti”. Ako jest, ono će se reinterpretirati kao „izraziti na način na koji upućuje temeljno značenje”, i glagol će moći figurirati u umetnutoj rečenici. Tako značenje glagola *continuer* („izražavati i dalje”), *décider* („izražavati voljno”), *penser* („izražavati misaono”), *soupirer* („izražavati uzdahom”) možemo, ali značenje glagola kakvi su, recimo, *frapper*, *mettre* ili *prendre* ne možemo na taj način reinterpretirati. Za uključivanje glagola u umetnutu rečenicu nisu, dakle, bitne njegove sintaktičke, nego njegove semantičke značajke (mogućnost reinterpretacije značenja u gore naznačenom smislu).⁶ S obzirom na to, predlažemo podjelu glagola podložnih uporabi u umetnutim rečenicama na dvije velike skupine:

Prvu skupinu tvore glagoli koji uvode kako objektne rečenice, tako i upravni govor, i nazvat ćemo ih **pravim deklarativnim glagolima** zato što u umetnutoj rečenici ne trpe reinterpretaciju značenja: takav je, primjerice, glagol *dire*. U drugoj su, pak, skupini glagoli koji imaju samo jedno ili nijedno od tih dvaju sintaktičkih obilježja, i nazvat ćemo ih **nepravim deklarativnim glagolima** stoga što im se značenje u umetnutoj rečenici reinterpreтира. A kako je, nedvojbeno, za pojavljivanje u umetnutoj rečenici vrlo bitno svojstvo uvođenja upravnoga govora (a ne ono uvođenja objektne rečenice), među nepravim deklarativnim glagolima možemo, nadalje, razlikovati podskupinu onih koji to svojstvo imaju (primjerice, glagol *continuer*) i podskupinu onih koji to svojstvo normalno nemaju, ali koji ga, baš kao i mogućnost uporabe u umetnutoj rečenici, dobivaju uz uvjet reinterpretacije značenja (primjerice, glagoli *penser* i *soupirer*, koji su, pak, oprečni po tome što prvi može, a drugi ne može uvoditi objektne rečenice).

Vratimo se, sada, glagolu *faire*. Jasno je da on nije pravi deklarativni glagol jer u umetnutim rečenicama mijenja značenje. Naoko, može se uvrstiti u prvu podskupinu nepravih deklarativnih glagola (tip *continuer*) jer, poput njih, može uvoditi upravni govor:

Il a fait „non” en hochant la tête

Il fit à Marie: „Viens ici!”

*Soudain, elle s'était heurtée à Fred qui avait fait: „Chut!...”*⁷

Međutim, unatoč sintaktičkoj sličnosti s tim glagolima, *faire* je po našem mišljenju posve poseban slučaj. Smatramo da se može tvrditi da **prigodom njegove uporabe, kako uz nepravni govor, tako i u umetnutim rečenicama, nije na djelu reinterpretacija značenja u pravom smislu**. Naime, on se, za razliku od drugih nepravih deklarativnih glagola, ne da

⁵ Pojedini lingvisti smatraju da načelno nema ograničenja za ulazak u razmatranu klasu: „Les verbes déclaratifs, introducteurs de complétives ou de percontatives, peuvent naturellement introduire une sous-phrase enchâssée sans connecteur (discours rapporté au „style direct”): *Il déclara: „C'est bien”, Il dit: „D'accord!”*. Mais une telle sous-phrase peut aussi être introduite par des verbes (souvent non transitifs) qui ne sont pas normalement des introducteurs de discours: *Il grogna: „P” = il dit en grognant: „P” (...)* Il n'y a guère de verbe ou de prédicat qui ne puisse jouer ce rôle: *Il se gratta l'oreille: „P”, Il se frotta les mains: „P”*. (P. Le Goffic, 1993:268). Ipak, mogu se naći bar dva protuprimjera: glagol *nier* po prirodi svoga značenja ne može ući u tu klasu, jer bi se njegovom uporabom označilo da se niječe sadržaj navoda (**Elle nia: „J'ai confiance en lui”, * „J'ai confiance en lui”, nia-t-elle.*), a iz sličnih je razloga iz nje isključen i glagol *douter*.

⁶ Uostalom, u jednom od kapitalnih djela novije francuske sintakse utvrđena je međusobna neovisnost sintaktičkih obilježja koja se u kontekstu koji nas ovdje zanima implicitno prikazuju kao tijesno vezana: „La propriété d'accepter le discours direct et la présence d'une complétive constituent des phénomènes indépendants.” (M. Gross, 1975:105).

⁷ Prvi je primjer preuzet iz rječnika *Le Petit Robert*, drugi iz M. Gross (1975:105), a treći je nađen u G. Simenon, *La Maison du canal*, Fayard, Paris 1971, str.117.

interpretirati kao substitut glagola *dire* koji preuzetom značenju toga glagola pridodaje gerundivno značenje koje sam prenosi: ⁸ *faire* ni uz upravni govor ni u umetnutoj rečenici ne prenosi značenje „izraziti djelujući” („*dire en faisant*”), nego se i tada koristi u svom temeljnom značenju, a to je, podsjetimo, „(iz)vršiti djelo na koje upućuju jezični elementi u funkciji dopune”. A kako, ponovimo i to, u tim kontekstima njegova dopuna nije sadržaj rečenice pod navodom, nego cjelina rečenice pod navodom kao iskazani sadržaj, značenjski učinak koji prirodno proistječe iz „(iz)vršiti navod” jest „izreći navedene riječi”.

Drugim riječima, kao nepravilni deklarativni glagol *faire* je osobit po tome što se ne uzima kao djelomični substitut glagola *dire*, nego u svom, da tako kažemo, najšire shvaćenom značenju. Zato se i značenjski učinak koji tada proizvodi parafrazira najšire moguće, jednostavno kao „izreći”, „izraziti govorom”. Međutim, iako je ta parafraza prihvatljiva (nalazimo je u manje-više svim rječnicima i gramatikama), ona ne pokazuje ono što tu glagol *faire* dijeli od glagola *dire*. Mislimo da naša analiza pokazuje kako značenje koje *faire* prenosi uz upravni govor i u umetnutim rečenicama zapravo nije „izreći, izraziti govorom”, nego „izvršiti govorni akt”: što bi, uostalom, i moglo značiti „izvršiti navod” ako ne „izvršiti govorni akt”? Sugeriramo, dakle, izmjenu uobičajene interpretacije značenja glagola *faire* u funkciji nepravog deklarativnoga glagola: zbog toga što se i tada uzima u svom temeljnom, dakle najopćenitijem značenju, nameće se i najopćenitiji značenjski učinak: „izvršiti govorni akt (izjava, pitanje, usklik, zahtjev) impliciran navodom”, to jest „izvršiti govorni akt koji odgovara obveznom tipu rečenice čiji je reprezentacijski sadržaj citiran”. U prilog tome ide činjenica da, slično glagolu *dire*, koji je neutralan glede tipa govornog akta za koji se vezuje, a za razliku od, recimo, glagola *déclarer*, *s'exclamer*, *demander*, *questionner*, *exiger*, *ordonner*, koji to nisu, *faire* u ovoj uporabi ne isključuje nijedan od obveznih rečeničnih tipova:

Tu es fatigué, fit-elle. („*déclara-t-elle*”, izjavni tip)

Comme je suis fatiguée! fit-elle. („*s'exclama-t-elle*”, usklični tip)

Repose-toi, fit-elle („*exigea-t-elle*”, „*ordonna-t-elle*”, zahtjevni tip)

Pourquoi es-tu fatigué?, fit-elle („*demanda-t-elle*”, „*questionna-t-elle*”, upitni tip).

Na koncu, podcrtajmo i to da naša reinterpretacija objašnjava zašto se, za razliku kako od pravih, tako i od cijele jedne podskupine nepravih deklarativnih glagola, *faire* ne može vezivati uz neupravni govor, to jest konstruirati objektnu rečenicu. Reći **Il fit qu'il viendrait*, **Il fit d'aller au cinéma*, **Elle fit s'il lui paierait un autre verre* ne možemo upravo zato što se taj glagol ne odnosi na (ne upućuje na) sadržaj rečenice pod navodom, nego na govorni akt izvršen njezinim izricanjem.

LITERATURA

- Grevisse, M. (1964). *Le Bon usage. Grammaire française*. Gembloux: Duculot.
 Le Bidois, G. et R. (1971). *Syntaxe du français moderne*. t.II. Paris: Picard.
 Le Goffic, P. (1993). *Grammaire de la phrase française*. Paris: Hachette.
 Gross, M. (1975). *Méthodes en syntaxe. Régime des constructions complétives*. Paris: Hermann.

⁸ Tako, naime, G. et R. Le Bidois (1971:231) opisuju deklarativnu uporabu „lažnih deklarativnih glagola”: „...verbes qui sont pris, évidemment, comme des substituts de *dire* accompagnés d'un gérondif du sens exprimé par eux (dit-il en pleurnichant, en plaisantant, etc.)”.

THE VERB *FAIRE* IN PARENTHETICAL CLAUSES**Summary**

The insertion of the verb *faire* (to do) in a parenthetical clause produces a sense effect paraphrased as „to express by speech” in most dictionaries and grammars of French. The purpose of this paper is to provide a semantical explanation of this particular shift of meaning and to propose a modification of its usual interpretation. We will argue that it should in fact be interpreted as „to perform the kind of speech act that the quoted sentence is characteristically used to perform”.

Key words: semantics, shifts of meaning, parenthetical clauses, the French verb faire

LE VERBE *FAIRE* DANS LES PHRASES INCISES**Résumé**

L'effet de sens produit par l'insertion du verbe *faire* dans les incises est ordinairement interprété comme „exprimer par la parole”. Dans ce travail, nous proposons d'expliquer sur quoi se fonde la possibilité même de ce changement de sens et d'en proposer, dans la suite, une réinterprétation. La modification du sens du verbe sous examen s'explique par l'interaction de trois éléments: du signifié de puissance de *faire* (défini ici comme „exécuter l'action à laquelle renvoient les éléments linguistiques en fonction de complément”), de sa fonction de verbe vicaire et, enfin, de l'expérience que les locuteurs ont de l'emploi déclaratif des verbes par ailleurs non-déclaratifs. D'autre part, étant donné que *faire*, à la différence des autres verbes non-déclaratifs, a dans son emploi déclaratif la particularité de ne pas subir la réinterprétation de sens qui en fasse un substitut sémantique partiel de *dire*, l'effet de sens produit par son insertion dans les incises est en fait non pas celui de „exprimer par la parole”, mais celui de „exécuter l'acte de parole correspondant au type obligatoire de la phrase dont le contenu est cité”. Ceci est confirmé par le fait qu'en incise il n'exclue, comme complément, aucun type obligatoire de phrase, ainsi que par le fait que, bien qu'apte à introduire un discours au style direct, il ne peut introduire une complétive objet.

Mots-clés: sémantique, effects de sens, phrases incises, le verbe faire

